

Urban Ecological Research

Vol. 1(-), (Series 4-): -

 <https://doi.org/>

E-ISSN: 2538-3949

P-ISSN: 2538-3930

ORIGINAL ARTICLE

A Qualitative Reinterpretation of Urban Design and Its Impact on Children's Lived Experiences in a Child-Friendly City: A Case Study of Tabriz Metropolis

Alireza Sabri¹, Ali Azar^{*2}, Ebrahim Taghavi³

1. Department Urban Planning, Mara.C., Islamic Azad University, Marand, Iran.

2. Department of Urban Planning and Architecture, Mar.C., Islamic Azad University, Maragheh, Iran.

3. Department of Geography and Urban Planning, Mara.C., Islamic Azad University, Marand, Iran.

*Correspondence

Ali Azar

E-mail: aliazar@iau.ac.ir

Received: 5/May/2025

Accepted: 10/Jul//2025

How to cite

Sabri, A., Azar, A., Taghavi.E (2025) AQualitative Reinterpretation of Urban Design and Its Impact on Children's Lived Experiences in a Child-Friendly City: A Case Study of Tabriz Metropolis. *Urban Ecology Researches*, 1(-), -.

Introduction

Cities provide the primary settings in which children's daily experiences, social interactions, and cognitive development are shaped. The quality of urban design plays a crucial role in determining children's opportunities for independent mobility, outdoor play, social participation, and psychological well-being. However, rapid urbanization, increasing motorization, and the predominance of car-oriented development have progressively reduced children's access to safe, inclusive, and healthy public spaces. As a result, many contemporary cities have become increasingly detached from children's developmental needs, limiting opportunities for exploration, creativity, and meaningful engagement with urban environments. In response to these challenges, the Child-Friendly City (CFC) framework has emerged as an internationally recognized approach to promoting children's rights within urban planning and design. Rather than focusing exclusively on recreational facilities, this framework advocates urban environments that enhance safety, accessibility, participation, environmental quality, social inclusion, and overall well-being. Urban design therefore represents a key instrument for translating child-friendly principles into physical spaces that support children's everyday experiences. Despite growing international interest in child-friendly urbanism, empirical research addressing children's own perceptions of urban environments remains limited in Iran. Previous studies have predominantly reflected adult viewpoints, while children's voices have rarely been incorporated into planning and design processes. Addressing this gap, the present study qualitatively examines urban design through the lived experiences of children in Tabriz Metropolis. By integrating children's narratives, drawings, and expert opinions, the research identifies the urban design characteristics that contribute to the realization of a Child-Friendly City and provides practical implications for future planning and urban policy.

Methodology

This research employed a descriptive-analytical qualitative approach to investigate the role of urban design in strengthening the principal dimensions of a Child-Friendly City in Tabriz, Iran. The qualitative methodology was selected to obtain an in-depth understanding of children's lived experiences and to explore how urban environments are perceived and interpreted by young users. Participants included two complementary groups: children living in different municipal districts and experts in urban design and child-friendly urban planning. Using purposive sampling, fifteen children representing diverse socio-economic backgrounds were selected to ensure maximum variation in experiences. Semi-structured interviews were also conducted with urban planners, designers, and specialists in child-friendly city development to obtain professional insights into the spatial characteristics and planning principles that support child-friendly environments. Data collection combined semi-structured interviews with children's drawings, allowing both verbal and visual

expressions of children's perceptions. The drawings complemented interview data by revealing experiences and preferences that children could not always express verbally. This methodological triangulation enhanced the depth and credibility of the findings. The collected data were analyzed through qualitative content analysis and thematic analysis. Interview transcripts were first coded to identify meaningful concepts, after which similar codes were grouped into broader categories. Thematic analysis subsequently identified the principal themes associated with the nine dimensions of a Child-Friendly City: safety, accessibility, participation and sense of belonging, social interaction, urban public realm, built form, urban green infrastructure, environmental sustainability, and social well-being. To ensure the trustworthiness of the findings, expert review, iterative comparison of codes, and triangulation between interviews and drawings were employed throughout the analytical process.

Findings

Qualitative analysis of the interviews and children's drawings identified five overarching themes that characterize children's perceptions of a Child-Friendly City in Tabriz: (1) safety and accessibility, (2) participation and creativity, (3) natural and visual elements, (4) social interaction and sense of community, and (5) environmental quality. Collectively, these themes demonstrate that children's urban experiences extend beyond physical infrastructure and encompass emotional, social, environmental, and psychological dimensions. Among these themes, safety and accessibility emerged as the most significant. Children consistently emphasized the importance of safe pedestrian environments, reduced traffic hazards, and opportunities for independent mobility. Rather than defining safety solely as physical protection, participants associated it with confidence, emotional comfort, and the freedom to use public spaces without constant adult supervision. These findings suggest that children's understanding of safety differs considerably from conventional adult-centred planning perspectives and should therefore be explicitly incorporated into urban design policies. The findings also revealed a strong demand for meaningful participation in planning and designing urban spaces. Children expressed enthusiasm for contributing ideas related to parks, playgrounds, streets, and neighbourhood public spaces. Their responses indicate that children should be recognized not only as users of urban environments but also as active stakeholders whose experiences and ideas can improve planning outcomes. Children's drawings provided valuable insights into their preferred urban environments. Most drawings depicted colourful public spaces, artistic installations, distinctive landmarks, trees, flowers, water features, and attractive open spaces. These visual narratives demonstrate that children associate urban quality with creativity, visual diversity, environmental attractiveness, and opportunities for play and exploration. Natural elements, particularly green spaces and interactive water features, were repeatedly represented as essential components of enjoyable and child-friendly environments. Water was perceived both as a recreational resource and as an environmental feature that encourages longer use of public spaces during Tabriz's warm seasons. Environmental quality constituted another major concern. The frequent depiction of air pollution in children's drawings indicates that environmental degradation has become sufficiently visible to influence children's perceptions and everyday experiences. This finding reflects a high level of environmental awareness among participants and highlights the urgent need to improve urban environmental quality through sustainable planning policies. Another important finding concerns children's aspiration for independent mobility. Safe cycling routes, walkable streets, and uninterrupted pedestrian movement were repeatedly emphasized in both interviews and drawings. These preferences demonstrate that freedom of movement contributes directly to children's autonomy, confidence, and overall well-being. Grounded theory analysis integrated these findings into a conceptual framework explaining the relationships among the principal dimensions of a Child-Friendly City. Safety and Well-being (SC1) emerged as the primary causal condition supporting positive urban experiences, while Meaningful Participation (SC2) provided the contextual foundation for child-centred planning. Social Interaction (SC3) functioned as an intervening condition that strengthens children's engagement with urban spaces, whereas Urban Public Realm Quality (SC4) represented the principal strategic dimension through which child-friendly environments can be achieved. Overall, the model demonstrates that the realization of a Child-Friendly City depends upon a holistic urban design approach integrating physical, social, environmental, and participatory dimensions.

Discussion and Conclusion

This study demonstrates that children's lived experiences provide valuable evidence for understanding the qualities of child-friendly urban environments. The findings indicate that children's perceptions are shaped through the interaction of physical, social, environmental, and psychological factors, suggesting that urban design should be regarded as a comprehensive planning framework rather than a series of isolated physical interventions.

Safety emerged as the most influential dimension. Unlike conventional planning approaches emphasizing traffic control and physical protection, children perceive safety as an integrated experience combining independent mobility, emotional comfort, environmental quality, and confidence in navigating public spaces. This finding supports the adoption of human-centred urban design approaches that prioritize children's everyday experiences. The research also highlights the importance of meaningful participation. Although children demonstrated considerable willingness to contribute ideas regarding the design of public spaces, opportunities for their involvement in planning remain limited in Tabriz. Institutionalizing children's participation would not only strengthen their sense of ownership and belonging but also improve the responsiveness of urban environments to their actual needs. Children's drawings further illustrate that an ideal city is characterized by colourful public spaces, abundant greenery, interactive water features, artistic landmarks, safe pedestrian networks, and clean environments. These preferences indicate that children evaluate urban quality through a combination of functionality, creativity, environmental sustainability, and opportunities for social interaction rather than through physical infrastructure alone. The grounded theory model confirms that Safety and Well-being, Meaningful Participation, Social Interaction, and Urban Public Realm Quality function as interconnected dimensions that collectively support the realization of a Child-Friendly City. Consequently, successful urban policies should adopt integrated planning strategies that simultaneously address safety, environmental sustainability, social inclusion, participation, and urban design quality. From a theoretical perspective, this study contributes to the growing literature on child-friendly urbanism by positioning children's lived experiences as a primary source of knowledge for urban design. From a practical perspective, it provides evidence-based recommendations for planners, designers, and policymakers, emphasizing pedestrian-oriented neighbourhoods, inclusive public spaces, environmental quality improvement, and institutional mechanisms that facilitate children's participation in planning and decision-making. In conclusion, creating a Child-Friendly City requires a holistic urban design paradigm that integrates physical design quality, environmental sustainability, social inclusion, children's participation, and psychological well-being. Placing children's voices at the centre of planning and design processes enables cities to move beyond infrastructure-led development toward more resilient, inclusive, sustainable, and child-responsive urban environments that effectively enhance children's quality of life.

KEYWORDS

Qualitative Analysis; Category; Child-Friendly City; Children's Participation; Tabriz Metropolis.

Copyright © 2026, by the author(s). Published by Payame Noor University, Tehran, Iran.

This is an open access article under the CC BY 4.0 license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

<https://grup.journals.pnu.ac.ir/>

پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری

سال هفدهم، شماره -، (پیاپی -)، ۱۴۰۵، (-)

 <https://doi.org/>

E-ISSN: 2538-3949 P-ISSN: 2538-3930

«مقاله پژوهشی»

بازخوانی کیفی طراحی شهری و تاثیر آن بر تجربه زیسته کودکان
در شهر دوستدار کودک؛ مطالعه موردی کلان‌شهر تبریزعلیرضا صبری^۱، علی آذر^{۲*}، ابراهیم تقوی^۳

چکیده

شهرها به‌عنوان کانون اصلی زندگی بشری، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری تجربیات کودکان و نوجوانان از محیط پیرامون خود ایفا می‌کنند. با این حال، در دهه‌های اخیر، فرآیند شهرنشینی سریع و غلبه رویکردهای خودرئوس‌محور در طراحی شهری، منجر به کاهش چشمگیر حضور کودکان در فضاهای عمومی و محدودیت دسترسی آنان به محیط‌های ایمن و سالم شده است. این پژوهش با هدف بازخوانی کیفی طراحی شهری، بر اساس تجربیات زیسته کودکان در شهر تبریز انجام گرفته است. روش این مطالعه به صورت توصیفی-تحلیلی با رویکرد کیفی و گرافیک - مبنا می‌باشد. جامعه آماری کودکان ساکن در مناطق ده‌گانه کلان‌شهر تبریز می‌باشد. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته، نقاشی کودکان، مشاهده میدانی و مطالعات کتابخانه‌ای جمع‌آوری شدند. تحلیل داده‌ها با روش تحلیل محتوای کیفی، کدگذاری باز، محوری و انتخابی و نظریه داده‌بنیاد صورت پذیرفته است. یافته‌های این مطالعه، پنج مضمون اصلی را شناسایی کردند: چالش‌های ایمنی و دسترسی (مانند ترافیک سنگین و کمبود روشنایی)، نیاز به مشارکت و خلاقیت (پیشنهاد المان‌های هنری و کارگاه‌های مشارکتی)، اهمیت عناصر طبیعی و بصری (سبزی‌نگی محیط و رنگ‌های شاد)، تعاملات اجتماعی (فضاهای بازی گروهی)، و آلودگی محیطی (هوا و صوتی). تحلیل نقاشی‌ها نیز تمایل کودکان به محیط‌های ایمن، پاک و الهام‌بخش را نشان داد. طراحی شهری با رویکرد مشارکتی کودکان می‌تواند مولفه‌های شهر دوستدار کودک را ارتقا دهد و به تحقق توسعه پایدار شهری کمک شایانی کند. این یافته‌ها بر ضرورت تغییر پارادایم‌های برنامه‌ریزی و طراحی از بالا به پایین، به طراحی با مشارکت کودکان تأکید می‌کنند.

واژه‌های کلیدی

تحلیل کیفی، مقوله، شهر دوستدار کودک، مشارکت کودکان، کلان‌شهر تبریز.

۱. گروه شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مرند، مرند، ایران.
۲. گروه شهرسازی و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مراغه، مراغه، ایران نویسنده مسئول
۳. گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مرند، مرند، ایران.

*نویسنده مسئول: علی آذر
Aliazar@iau.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۴/۱۹

استناد به این مقاله:

صبری، علیرضا؛ آذر، علی؛ تقوی، ابراهیم (۱۴۰۵). بازخوانی کیفی طراحی شهری و تاثیر آن بر تجربه زیسته کودکان در شهر دوستدار کودک؛ مطالعه موردی کلان‌شهر تبریز، پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری، سال -، (-)، ۱-.

حق انتشار این مستند، متعلق به نویسندگان آن است. ۱۴۰۵ ©. ناشر این مقاله، دانشگاه پیام نور است.

این مقاله تحت گواهی زیر منتشر شده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و با رعایت شرایط مندرج در آدرس زیر مجاز است.

This is an open access article under the CC BY (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).<https://grup.journals.pnu.ac.ir/>

مقدمه

ساخت شهرهای پایدار برای بهبود سطح خدمات سکونتگاه‌های انسانی و بهره‌مندی بهتر برای بشر اهمیت زیادی دارد. در این میان، در نظر گرفتن فضاهای دوستدار کودک اهمیت ویژه‌ای در ارتقای کیفیت زندگی و رونق شهری در شهرها دارد (محمدی راستی و همکاران، ۱۴۰۴). شهرها به‌عنوان کانون اصلی زندگی بشری، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری تجربیات کودکان و نوجوانان از محیط پیرامون خود ایفا می‌کنند. با این حال، در دهه‌های اخیر، فرآیند شهرنشینی سریع و غلبه رویکردهای خودرومحور در طراحی شهری، منجر به کاهش چشمگیر حضور کودکان در فضاهای عمومی و محدودیت دسترسی آنان به محیط‌های ایمن و سالم شده است (Malone, 2017; Jansson et al, 2022). این وضعیت نه تنها بر سلامت جسمی و روانی کودکان تأثیر منفی می‌گذارد، بلکه فرصت‌های تعامل اجتماعی، بازی آزاد و رشد خلاقیت آنان را نیز محدود می‌سازد (Zhang et al, 2023).

در این راستا، مفهوم شهر دوستدار کودک که توسط یونیسف در دهه ۱۹۹۰ معرفی شد، به‌عنوان چارچوبی جامع برای ایجاد محیط‌های شهری متناسب با نیازهای کودکان مطرح گردیده است (Powell, 2024). شهر دوستدار کودک، شهری است که در آن حقوق کودکان به رسمیت شناخته شده، صدای آنان شنیده می‌شود و نیازهایشان در برنامه‌ریزی و طراحی شهری اولویت دارد (Cordero-Vinueza et al, 2023). با وجود پیشرفت‌های نظری در این حوزه، مطالعات اخیر نشان می‌دهند که بسیاری از شهرهای ایران همچنان با چالش‌های جدی در تحقق مولفه‌های شهر دوستدار کودک مواجه هستند (موسوی و همکاران، ۱۴۰۲؛ احمدوند و همکاران، ۱۴۰۱). در کلان‌شهرهای ایران، مسائلی همچون ترافیک سنگین، کمبود فضاهای بازی ایمن، آلودگی محیطی و ضعف در دسترسی‌پذیری، تجربه کودکان از محیط شهری را به شدت محدود کرده است (اعلمی و همکاران، ۱۴۰۳؛ فصیحی و همکاران، ۱۴۰۳).

طراحی شهری به‌عنوان یکی از ابزارهای کلیدی در شکل‌دهی به محیط‌های شهری، می‌تواند نقش محوری در ارتقای مولفه‌های شهر دوستدار کودک ایفا کند (Ji, 2023). مطالعات نشان می‌دهند که عناصر طراحی شهری از قبیل منظر شهری، کالبد فضاها، سبزی‌گی محیط، و ایمنی تردد، تأثیر مستقیمی بر میزان حضور کودکان، کیفیت تعاملات اجتماعی آنان و رفاه روانی-جسمی آنها دارند (Fu, 2025; Michail, 2025 &).

(Wang). با این حال، در بسیاری از شهرهای ایران، فقدان رویکرد مشارکتی با کودکان در طراحی فضاهای شهری و عدم توجه کافی به دیدگاه‌ها و نیازهای واقعی آنان، منجر به ایجاد فضاهایی شده که نه تنها جذابیت لازم برای کودکان را ندارند، بلکه گاهی حتی خطرات ایمنی نیز به همراه دارند (طاهری و همکاران، ۲۰۲۵). هرچند مطالعات زیادی در حوزه شهر دوستدار کودک در ایران (زیاری و همکاران، ۱۴۰۰؛ ویسیا اسماعیل و همکاران، ۱۴۰۳)، شکاف پژوهشی قابل توجهی در خصوص چگونگی تأثیرگذاری عناصر طراحی شهری بر مولفه‌های شهر دوستدار کودک از منظر خود کودکان وجود دارد. بیش‌تر مطالعات پیشین به ارزیابی کمی شاخص‌ها یا بررسی دیدگاه‌های متخصصان و والدین محدود شده‌اند و کمتر به روش‌های کیفی برای درک عمیق تجربیات زیسته کودکان توجه شده است (Katsavounidou & Sousa, 2024).

همچنین، استفاده از ابزارهای مشارکتی مانند نقاشی و مصاحبه‌های عمیق با کودکان به‌عنوان روشی برای استخراج نیازها و انتظارات آنان، در مطالعات داخلی کمتر مورد توجه قرار گرفته است (تایفی نصرآبادی و همکاران، ۱۴۰۱). بر این اساس، هدف اصلی این پژوهش، تبیین و تحلیل نقش طراحی شهری در بهبود مولفه‌های شهر دوستدار کودک در کلان‌شهر تبریز با استفاده از رویکرد کیفی و مشارکتی است. این مطالعه با بهره‌گیری از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته و نقاشی‌های کودکان، به دنبال پاسخ به این سؤال اساسی است که عناصر طراحی شهری چگونه می‌توانند به ارتقای مولفه‌های شهر دوستدار کودک شامل ایمنی، دسترسی‌پذیری، مشارکت، تعامل اجتماعی، منظر شهری، سبزی‌گی محیط و رفاه اجتماعی کمک کنند. در این راستا، کلان‌شهر تبریز به‌عنوان یکی از شهرهای بزرگ ایران و با توجه به پیشینه فرهنگی و اجتماعی غنی، نیازمند توجه به مولفه‌های شهر دوستدار کودک است. تبریز با جمعیت قابل توجهی از کودکان و نوجوانان، پتانسیل‌های فراوانی برای توسعه فضاهای مناسب برای این گروه دارد. با این حال، بسیاری از فضاهای شهری تبریز، از جمله پارک‌ها، معابر و فضاهای عمومی، به گونه‌ای طراحی نشده‌اند که نیازهای کودکان را به طور کامل تامین کنند. عدم دسترسی به فضاهای بازی امن، نبود مسیرهای پیاده‌روی مناسب برای کودکان و عدم وجود فضاهای فرهنگی و آموزشی قابل دسترس، از جمله چالش‌هایی است که شهر تبریز با آن مواجه است. این تحقیق به بررسی نقش طراحی شهری در ارتقای مولفه‌های شهر دوستدار کودک در تبریز می‌پردازد و تلاش

دارد تا با مطالعه موردی کلان‌شهر تبریز، به تحلیل وضعیت موجود و شناسایی فرصت‌ها و چالش‌ها در این زمینه بپردازد. بررسی الگوی توزیع فضایی محیط‌های دوستدار کودک در کلان‌شهر تبریز، بیانگر توزیع این فضاها با الگوی نامتوازن است. تحلیل بصری نشان می‌دهد که تمرکز اصلی فضاهای بازی و محوطه‌های تعاملی در مناطق شمال شرق و شرق تبریز قرار دارند، در حالی که مناطق مرکزی و شمالی شهری کمبود شدید این امکانات مواجه هستند. این توزیع مکانی نشان‌دهنده یک شکاف در عدالت فضایی برای کودکان است؛ به گونه‌ای که دسترسی به محیط‌های باکیفیت برای کودکان در محلات حاشیه‌ای و مرکزی شهر بسیار محدودتر از سایر نقاط است. این عدم توازن در توزیع فضایی، مستقیماً بر فرصت‌های بازی و رشد اجتماعی کودکان در بافت‌های مختلف شهری تأثیرگذار خواهد بود.

مبانی نظری

چارچوب نظری

مفهوم شهر دوستدار کودک

مفهوم شهر دوستدار کودک به شهری اشاره دارد که در آن، نیازها و حقوق کودکان در برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت شهری محور قرار می‌گیرد. در چنین شهری، کودک می‌تواند در محیطی امن، سالم، قابل دسترسی و سرشار از فرصت‌های بازی، یادگیری و مشارکت زندگی کند. منابع فارسی جدید نیز تأکید می‌کنند که شهر دوستدار کودک تنها به وجود پارک یا زمین بازی محدود نیست، بلکه باید در سطح محله و کل شهر، فضاهای عمومی، حمل‌ونقل، خدمات و تصمیم‌گیری‌ها با مقیاس و منافع کودک هماهنگ شود (حسینی‌نیا و خوش‌آبی، ۱۴۰۳؛ وزارت راه و شهرسازی، ۱۴۰۰). همچنین، مشارکت کودکان در بیان نیازها و تجربه‌هایشان از اصول مهم این رویکرد است، زیرا به تقویت حس تعلق، خلاقیت و عدالت فضایی کمک می‌کند (حکیم‌زاده، ۱۴۰۳). بنابراین، شهر دوستدار کودک شهری است که در آن کودک نه فقط «ساکن»، بلکه شهروندی فعال و دیده‌شده است. پارک‌های شهری دارای عملکرد اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و اکولوژیکی هستند، با محاسنی مانند درمان بیماری‌های روحی و جسمی، محیطی مطلوب برای تربیت کودکان، تعاملات اجتماعی، حفظ آسایش و نظایر اینها، که در عین حال شاخصی برای ارتقای کیفیت زندگی و توسعه پایدار شهری نیز محسوب می‌شوند (Azar, 2023).

شهر دوستدار کودک به عنوان یک چارچوب جامع برنامه‌ریزی شهری، اولین بار در سال ۱۹۹۶ توسط یونیسف معرفی شد و بر اساس کنوانسیون حقوق کودک سازمان ملل متحد بنا نهاده شده است (مالون، ۲۰۱۷). این مفهوم، شهری را توصیف می‌کند که در آن حقوق کودکان محترم شمرده شده، نیازهای آنان در اولویت قرار دارد و فرصت‌های مشارکت فعال کودکان در تصمیم‌گیری‌های شهری فراهم است (پاول، ۲۰۲۴). بر اساس این رویکرد، کودکان نه تنها مصرف‌کنندگان منفعل فضاهای شهری، بلکه شهروندان فعال و ذی‌نفعان اصلی در فرآیند برنامه‌ریزی و طراحی شهری محسوب می‌شوند (Awada, 2024).

مفهوم شهر دوستدار کودک به عنوان یک چارچوب نظری در شهرسازی، بر ایجاد محیط‌های شهری تأکید دارد که نیازهای جسمی، روانی، اجتماعی و مشارکتی کودکان را در اولویت قرار می‌دهند (Malone, 2017). این مفهوم ریشه در تلاش‌های بین‌المللی برای بهبود کیفیت زندگی کودکان در محیط‌های شهری دارد و بر این اصل استوار است که شهرها باید فضاهایی ایمن، قابل دسترسی و الهام‌بخش برای رشد و توسعه کودکان فراهم کنند. در این راستا، طراحی شهری به عنوان ابزاری کلیدی برای تحقق این هدف شناخته می‌شود، که از طریق ایجاد فضاهای عمومی، مسیرهای پیاده‌روی ایمن و مکان‌های تفریحی، به ارتقای سلامت و رفاه کودکان کمک می‌کند.

فضاهای عمومی شهری، مانند پارک‌ها و میدان‌ها، به عنوان مکان‌هایی برای بازی، یادگیری و تعامل اجتماعی کودکان شناخته می‌شوند. این فضاها باید به گونه‌ای طراحی شوند که نه تنها ایمن باشند، بلکه به رشد خلاقیت و استقلال کودکان نیز کمک کنند. به عنوان مثال، استفاده از عناصر طبیعی مانند درختان و آب در طراحی پارک‌ها می‌تواند حس کنجکاوی و اکتشاف را در کودکان تقویت کند. همچنین، مسیرهای پیاده‌روی ایمن و بدون مانع، امکان حرکت مستقل کودکان را در شهر فراهم می‌کند و از وابستگی آنها به بزرگسالان می‌کاهد (Powell, 2024). این موضوع به ویژه در شهرهایی که با ترافیک سنگین یا زیرساخت‌های ناکافی مواجه هستند، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که طراحی مسیرهای پیاده‌روی با استفاده از فناوری‌های نوین، مانند سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی، می‌تواند به بهبود ایمنی و دسترسی کودکان به فضاهای عمومی کمک کند (Fang et al., 2024). یکی از جنبه‌های کلیدی در شهر دوستدار کودک، توجه به عدالت اجتماعی و تضمین دسترسی

عادلانه همه کودکان، به‌ویژه گروه‌های محروم، به امکانات شهری است.

مطالعات مختلف، مولفه‌های متعددی را برای تحقق شهر دوستدار کودک شناسایی کرده‌اند که مهم‌ترین آنها عبارتند از: ایمنی و امنیت در فضاهای عمومی، دسترسی‌پذیری به خدمات و امکانات شهری، مشارکت کودکان در تصمیم‌گیری‌ها، حضور و تعامل اجتماعی، منظر شهری و جذابیت بصری، کیفیت کالبدی فضاها، سبزی‌نگی و عناصر طبیعی، پایداری اکولوژیکی، و رفاه اجتماعی (کوردرو-وینوژا و همکاران، ۲۰۲۳؛ فو و وانگ، ۲۰۲۵). این مولفه‌ها به‌صورت یکپارچه و متقابل بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند و تحقق آنها نیازمند رویکردی جامع و چندبعدی در طراحی و برنامه‌ریزی شهری است (موسوی و همکاران، ۱۴۰۲).

نقش طراحی شهری در ارتقای مولفه‌های شهر دوستدار کودک

طراحی شهری به‌عنوان فرآیند شکل‌دهی به محیط‌های فیزیکی شهر، نقش کلیدی در تحقق مولفه‌های شهر دوستدار کودک ایفا می‌کند (Ji et al, 2023). عناصر طراحی شهری مانند مقیاس فضاها، رنگ‌آمیزی، مبلمان شهری، پوشش گیاهی، المان‌های هنری و نحوه سازماندهی فضایی، تأثیر مستقیمی بر احساس ایمنی، جذابیت، و قابلیت استفاده فضاها توسط کودکان دارند (ژانگ و همکاران، ۲۰۲۳). مطالعات نشان می‌دهند که طراحی مشارکتی با حضور کودکان، منجر به خلق فضاهایی می‌شود که بهتر با نیازهای واقعی آنان هماهنگ است و رضایتمندی بالاتری را به همراه دارد (Tayefi Nasrabadi, 2021).

طراحی شهری می‌تواند با ایجاد مناطق کم‌ترافیک، مسیرهای پیاده‌روی با نورپردازی مناسب و فضاهای عمومی محصور، ایمنی کودکان را تضمین کند. به‌عنوان مثال، استفاده از مصالح نرم در کف‌سازی زمین‌های بازی یا ایجاد موانع فیزیکی برای جداسازی مسیرهای پیاده از سواره، می‌تواند خطر آسیب‌دیدگی کودکان را کاهش دهد. علاوه بر این، توجه به طراحی محله‌های قابل پیاده‌روی می‌تواند به کاهش وابستگی کودکان به وسایل نقلیه و افزایش تحرک مستقل آنها کمک کند. مطالعات نشان داده‌اند که محله‌های قابل پیاده‌روی با زیرساخت‌های ایمن، به بهبود سلامت جسمی و روانی کودکان منجر می‌شوند (Michail et al., 2025).

تجارب جهانی در توسعه شهرهای دوستدار کودک

توسعه شهرهای دوستدار کودک در سراسر جهان با اجرای الگوهای موفق در شهرهای مختلف به نتایج قابل‌توجهی منجر شده است. یکی از نمونه‌های برجسته، شهر روتردام در هلند است که با اجرای برنامه‌های مشارکتی، کودکان را در فرآیندهای طراحی فضاهای عمومی مانند پارک‌ها و زمین‌های بازی درگیر کرده است (D'Amico, 2024). این شهر با ایجاد کارگاه‌های مشارکتی، کودکان را تشویق به ارائه ایده‌هایی برای بهبود محله‌های خود کرده و از این طریق فضاهایی خلاقانه و متناسب با نیازهای آنها ایجاد کرده است. همچنین، روتردام با توسعه مسیرهای پیاده‌روی ایمن و مناطق کم‌ترافیک، امکان تحرک مستقل کودکان را افزایش داده و به بهبود سلامت جسمی و روانی آنها کمک کرده است. این اقدامات نه تنها به افزایش ایمنی کودکان منجر شده، بلکه حس تعلق و مسئولیت‌پذیری آنها را نسبت به محیط شهری تقویت کرده است (Michail et al., 2025).

شهر بوگوتا در کلمبیا نمونه دیگری از الگوهای موفق است که با تمرکز بر عدالت اجتماعی و دسترسی عادلانه کودکان به فضاهای عمومی، به‌عنوان یک شهر دوستدار کودک شناخته شده است. در این شهر، برنامه‌هایی برای بازآفرینی فضاهای فرسوده شهری با تأکید بر ایجاد پارک‌های چندمنظوره و زمین‌های بازی اجرا شده است. این فضاها به‌گونه‌ای طراحی شده‌اند که کودکان از گروه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی بتوانند به‌طور برابر از آنها استفاده کنند. همچنین، بوگوتا با توسعه سیستم‌های حمل‌ونقل عمومی ایمن و مقرون‌به‌صرفه، دسترسی کودکان به خدمات آموزشی و تفریحی را تسهیل کرده است. این اقدامات به کاهش نابرابری‌های اجتماعی و افزایش مشارکت کودکان در فعالیت‌های شهری کمک کرده است (Perez-del-Pulgar et al., 2024).

در آسیا شهر شنیانگ در چین با ایجاد چارچوب‌های ارزیابی برای فضاهای تفریحی بیرونی، به‌عنوان یک نمونه موفق شناخته می‌شود. این شهر با استفاده از شاخص‌های مبتنی بر نیازهای کودکان، مانند ایمنی، دسترسی و تنوع فعالیت‌ها، فضاهای عمومی را بازطراحی کرده است. برای مثال، پارک‌های شنیانگ با استفاده از عناصر طبیعی و تجهیزات بازی متنوع، به فضاهایی تبدیل شده‌اند که کودکان در سنین مختلف را جذب می‌کنند. این رویکرد نه تنها به بهبود کیفیت زندگی کودکان کمک کرده، بلکه به افزایش تعاملات اجتماعی آنها در محیط‌های شهری منجر شده است. ارزیابی‌های منظم این فضاها نشان‌دهنده تأثیر مثبت آنها بر رشد شناختی و عاطفی کودکان بوده است (Fu & Wang, 2025). شهر تیرانا در آلبانی نیز با اجرای پروژه‌های بازآفرینی

شهری، به عنوان یک الگوی موفق در توسعه شهر دوستدار کودک مطرح شده است. این شهر با تبدیل فضاهای بلااستفاده به پارک‌ها و زمین‌های بازی، و همچنین ایجاد مسیرهای پیاده‌روی ایمن، امکان حضور فعال کودکان در فضاهای عمومی را فراهم کرده است. برنامه‌های آموزشی و کارگاه‌های مشارکتی در تیرانا به کودکان این فرصت را داده تا در تصمیم‌گیری‌های مرتبط با طراحی شهری مشارکت کنند. این اقدامات به تقویت حس اعتماد به نفس و خلاقیت در کودکان کمک کرده و به عنوان مدلی برای سایر شهرهای در حال توسعه مطرح شده است (Powell, 2024: 726).

مفهوم «شهر دوستدار کودک» که از سال ۱۹۹۶ توسط یونیسف و بر مبنای کنوانسیون حقوق کودک مطرح شد، شهری را توصیف می‌کند که در آن کودک نه به عنوان مصرف‌کننده منفعل، بلکه شهروندی فعال و ذی‌نفع در برنامه‌ریزی و طراحی شهری دیده می‌شود (Awada, 2024; Malone, 2017). این پارادایم فراتر از تأمین پارک یا زمین بازی، بر هماهنگی تمامی ابعاد شهر از فضاهای عمومی و حمل‌ونقل گرفته تا خدمات و تصمیم‌گیری‌ها با نیازها و مقیاس کودک تأکید دارد (حسینی‌نیا و خوش‌آبی، ۱۴۰۳). بنیان این رویکرد بر مؤلفه‌های درهم‌تنیده‌ای چون ایمنی، دسترسی‌پذیری عادلانه، مشارکت فعال کودکان در تصمیم‌گیری‌ها، پایداری اکولوژیکی و کیفیت کالبدی فضاها استوار است (کوردرو-وینوئزا و همکاران، ۲۰۲۳). در این چارچوب، طراحی شهری با بهره‌گیری از عناصری چون مقیاس مناسب، فضاهای سبز تعاملی و مسیرهای پیاده‌روی ایمن، ابزاری کلیدی برای احیای «استقلال حرکتی» و تقویت حس تعلق کودکان محسوب می‌شود (Michail et al., 2025). تجارب جهانی در روتردام، بوگوتا و تیرانا نشان می‌دهد که طراحی مشارکتی و اولویت‌بخشی به کودکان، به تحقق عدالت فضایی و ارتقای سلامت جسمی-روانی آنان می‌انجامد (Powell, 2024).

پیشینه پژوهش

زیاری و همکاران (۱۴۰۰) با استفاده از روش دلفی، اصول شهر دوستدار کودک را با رویکرد ارتقاء محیط شهری تبیین کردند و بر ضرورت مشارکت کودکان در فرآیندهای برنامه‌ریزی تأکید نمودند. یافته‌های این پژوهش حاکی از وجود پهنه‌های نادوستدار در مرکز و جنوب و در حالت متمرکزی در شمال منطقه ۲ تهران بوده که از لحاظ ساختاری عملاً هسته‌های فعالیتی اصلی منطقه را تحت پوشش خود دارند. ساختار بافت، سیستم دسترسی، کاربری و

لایه‌های مرتبط به قدری در دوستداری شهر برای کودکان در مقیاس کالان اهمیت دارد که عملاً کیفیت زندگی آنان را در مقیاس خرد تحت تأثیر قرار میدهد. استفاده همزمان از شاخص‌های عینی و نقشه‌های هر یک از شاخص‌ها از جمله نوآوری‌های این مطالعه می‌باشد.

مطلبی و همکاران (۱۴۰۰) به بررسی مؤلفه‌های مرتبط با رضایتمندی شهروندان از طریق توسعه محیط‌های دوستدار کودک پرداختند و ارتباط مثبت بین کیفیت فضاهای کودک و رضایت کلی ساکنان را تأیید کردند. نقش معنادار و مثبت سه مؤلفه حضور پذیری، نشاط و امنیت بر رضایتمندی شهروندان دارد. مشارکت ندادن کودکان در مطالعات میدانی همچنین محدود شدن محدوده مورد مطالعه به داخل دو مکان از یک پارک، از نقاط منفی این مطالعه می‌باشد. این مطالعه مستقیماً نقش مؤلفه‌های شهر دوستدار کودک بر روی افزایش میزان رضایتمندی آنان از فضاهای شهری و تأثیر بر روی حضورپذیری کودکان در فضاهای شهری آشکار ساخته است.

احمدوند و همکاران (۱۴۰۱) در کلان‌شهر اهواز به تحلیل شاخص‌های ایمنی و سهولت تردد کودکان؛ امنیت کودکان؛ فضای شهربازی کودکان؛ دسترسی به خدمات، آموزش و فرهنگ پرداختند و کمبودهای جدی در زمینه فضاهای بازی ایمن و سبزینگی محیط را شناسایی کردند. همچنین طبق نتایج به‌دست‌آمده از معادلات ساختاری می‌توان گفت که ایمنی و سهولت تردد کودکان؛ امنیت کودکان؛ فضای شهربازی کودکان؛ دسترسی به خدمات، آموزش و فرهنگ در تحقق شاخص‌های شهر دوستدار کودک تأثیر بسزایی دارند. تأکید بیش از حد به مدل‌های کمی، باعث غفلت از تحلیل‌های کیفی در این مطالعه شده است.

موسوی و همکاران (۱۴۰۲) با استفاده از مدل تحلیل سلسله مراتبی (AHP)^۱، شاخص‌های شهر دوستدار کودک را در مناطق پنج‌گانه شهر ارومیه اولویت‌بندی کردند. یافته‌های این پژوهش نشانگر این است که بر اساس داده‌های میدانی و پرسشنامه‌ای معیارهای شهر دوستدار کودک، منطقه ۱ ارومیه رتبه اول و منطقه ۲ ارومیه رتبه پنجم را در میان سایر مناطق کسب نموده است. نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن نشانگر این است که معیار کالبدی بیشترین تأثیر را بر روی شهر دوستدار کودک دارد. نتایج این پژوهش نشانگر این است که شهر ارومیه به لحاظ تحقق‌پذیری معیارهای شهر دوستدار کودک در سطح متوسطی

¹ Analytic Hierarchy Process

قرار دارد و نیازمند توجه مدیریت شهری در جهت بهبود وضعیت در مناطق ۲ و ۳ می‌باشد. عدم مشارکت ذینفعان (کودکان) در مطالعات میدانی از جمله ضعف‌های آن مطالعه است. اولویت بندی میزان شاخص‌های تحقق‌پذیری شهر دوستدار و مقایسه تطبیقی در بین مناطق شهر از جمله مواردی است که در این پژوهش نمایان است.

اعلمی و همکاران (۱۴۰۳) مطالعه تطبیقی بین کلان‌شهرهای تهران و اصفهان انجام دادند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد در مقایسه دو شهر تهران و اصفهان از نظر شاخص‌های موردبررسی (اجتماعی و کالبدی، اقتصادی، زیست‌محیطی، مدیریت شهری و اوقات فراغت) شهر تهران در متغیر ایمنی و حفاظت با میانگین ۳/۰۹ و شهر اصفهان در متغیر مشارکت و شهروندی با میانگین ۳/۲۲ دارای سطح مطلوب‌اند. یافته‌ها حاکی از آن است که تهران در سایر شاخص‌ها در مقایسه با اصفهان در وضعیت مناسب‌تری قرار دارد ولی به‌طور کلی هر دو شهر از نظر شاخص‌های استاندارد فاصله دارند. این مطالعه تأکید زیادی بر ابعاد کالبدی دارد و از ابعاد اجتماعی خیلی کمتر استفاده شده است. برخی مطالعات بر اهمیت مشارکت کودکان و رویکرد حق به شهر تأکید کرده‌اند. این مطالعه به خوبی توانسته است مقایسه میزان تحقق‌پذیری شاخص‌های شهر دوستدار کودک را پر کند.

فصیحی و همکاران (۱۴۰۳) در محله خواجه نظام‌الملک تهران، به بررسی رویکرد حق به شهر در محله‌های دوستدار کودک پرداختند و نشان دادند که محدودیت‌های کالبدی و اجتماعی، مانع از تحقق حق کودکان به شهر می‌شود. هدف این مقاله ارزیابی محله خواجه‌نظام‌الملک تهران به لحاظ شاخص‌های محله دوستدار کودک با رویکرد حق به شهر است یافته‌ها نشان دادند که وضعیت محله مورد مطالعه در سطحی پایین‌تر از حد متوسط قرار دارد. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد شاخص‌های بعد نهادی-حقوقی، کالبدی-محیط زیستی و اجتماعی-فرهنگی در محدوده مورد مطالعه در وضعیت نامناسبی قرار دارند. کامل و دقیق بودن شاخص‌های این مطالعه از نقاط مثبت آن می‌باشد. ادغام شاخص‌های کالبدی و اجتماعی از جمله نکات قوت این مطالعه می‌باشد.

ویسیا اسماعیل و همکاران (۱۴۰۳) به تحلیل شاخص‌های شهر دوستدار کودک با تأکید بر فضاهای ورزشی در شهر اهواز پرداختند. در پژوهش به اولویت‌بندی و تحلیل شاخص‌های شهر دوستدار کودک با تأکید بر فضاهای ورزشی کودک در شهر اهواز

پرداخته شده است در نهایت یافته‌های پژوهش نشان داد که به‌ترتیب شاخص‌های مهارت‌های اجتماعی، اقتصادی، تجهیزات، دسترسی، ایمنی و امنیت و تنوع فعالیت رتبه‌های اول تا ششم را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین با توجه به نتایج زیرشاخص‌ها می‌توان گفت زیرشاخص‌های اقتصادی بیشترین و تنوع فعالیت اختصاصی کمترین امتیاز را به خود اختصاص داده است. مطالعه حاضر تأکید زیادی بر رتبه‌بندی شاخص‌های ورزشی شهردوستدار کودک پرداخته است و از نظر تحلیلی، نقصان‌های زیادی دارد. مطالعه حاضر خلاهای تک بعدی مطالعات قبلی که اکثراً بر روی شاخص‌های فضاهای عمومی شهری تأکید داشتند با تمرکز بر کاربری‌های ورزشی مخصوص کودکان تکمیل کرده است.

در سطح بین‌المللی نیز، مطالعات گسترده‌ای به تدوین چارچوب‌های نظری و ارزیابی شهرهای دوستدار کودک پرداخته‌اند. کوردرو-وینوژا^۲ و همکاران (۲۰۲۳) یک مرور ادبیات جامع فضایی-اجتماعی با عنوان ساختن شهرهای دوستدار کودک: مروری بر ادبیات اجتماعی-فضایی انجام دادند و نشان دادند که رویکردهای چندبعدی که ابعاد کالبدی، اجتماعی و مشارکتی را یکپارچه می‌کنند، موفق‌تر هستند. این مطالعه با استفاده از مرور نظام‌مند ادبیات و ابزارهای علم‌سنجی، مقالات موجود در پایگاه داده Scopus بین سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۰ را شناسایی کرده است. این تحقیق به بررسی دانش موجود و شکاف‌های موجود در مورد دوستدار کودک بودن در حوزه برنامه‌ریزی شهری اجتماعی-فضایی می‌پردازد. یافته‌ها یک دیدگاه سه‌بعدی از مفهوم شهرهای دوستدار کودک را نشان می‌دهند: حقوق، محیط فیزیکی و حکمرانی. علاوه بر این، نشان می‌دهد که دانش موجود تا حد زیادی در توضیح فرآیندهای حکمرانی که به تبدیل حقوق کودکان به محیط‌های فیزیکی مناسب می‌انجامد، محدود است. در نتیجه‌گیری، مسیر پژوهشی پیشنهاد شده است تا شکاف‌های موجود را پر کرده و به تحقق شهرهای دوستدار کودک کمک کند. این مطالعه نظام‌مند، خلاهای مطالعات نظری را تکمیل کرده است. پرداختن به مطالعات قبلی صورت گرفته در زمینه شهر دوستدار کودک با تأکید بر شاخص‌های اجتماعی از جمله محاسن این مطالعه مروری است.

همچنین مطالعات متعددی به نقش طراحی شهری در خلق محیط‌های دوستدار کودک پرداخته‌اند. ژانگ^۳ و همکاران (۲۰۲۳) تأثیر طراحی دوستدار کودک را بر فعالیت‌های کودکان در

2. Cordero-Vinueza

3. Zhang

پارک‌های محله‌ای بررسی کردند و نشان دادند که عناصر طراحی خاص مانند تنوع رنگ، مقیاس مناسب و وجود عناصر طبیعی، مدت حضور کودکان را افزایش می‌دهد. در این مطالعه، پارک‌های محله‌ای و کوچک، به عنوان راهبردی برای تحقق شاخص‌های شهر دوستدار کودک بیان شده است. پارک‌های کوچک محلی در جوامع شهری راه‌حلی برای نیاز به پارک‌ها در جوامع شهری با تراکم بالا هستند، زیرا از نظر مکان، اندازه کوچک و پراکندگی تکه‌ای انعطاف‌پذیر می‌باشند. پرداختن به ویژگی‌های برنامه‌ریزی و طراحی پارک‌ها دوستدار از جمله مقوله‌هایی است که در این پژوهش به آن‌ها اشاره شده است.

فنگ^۴ و همکار (۲۰۲۴) در مطالعه‌ای با عنوان رویکرد برنامه‌ریزی هوشمند مبتنی بر GIS برای مسیر عابر پیاده دوستدار کودک به منظور ارتقای شهر دوستدار کودک به این نتیجه دست یافتند که ایمنی عابران پیاده، به‌ویژه برای کودکان، به مسیرهای به‌خوبی طراحی‌شده بستگی دارد. مسیرهای دوستدار کودک نقش مهمی در حفاظت از عابران پیاده کوچک دارند. فضاهای مشترکی که هم خودروها و هم عابران را در خود جای می‌دهند، می‌توانند برای عابران پیاده مفید باشند. روش مطالعه این پژوهش به صورت علمی انجام گردیده است. این رویکرد ترکیبی از تکنیک‌های نقاشی با تحلیل داده‌های GIS بود. روش‌های نقاشی برای شناسایی نقاط مورد علاقه کودکان ۲ تا ۶ ساله به کار رفت. نتایج نشان داد که این روش به‌طور کارآمد مسیرهای دوستدار کودک ایجاد می‌کند و ارتباط بهینه را در شبکه راه‌های برنامه‌ریزی‌شده تضمین می‌کند. این مقاله خلاصه‌ای شهردوستدار کودک در حوزه طراحی شهری به ویژه طراحی مسیرهای حرکتی را نشان می‌دهد.

روش انجام پژوهش

این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی با رویکرد کیفی است که به‌منظور بررسی و تبیین نقش طراحی شهری در ارتقای مولفه‌های شهر دوستدار کودک در کلان‌شهر تبریز انجام شده است. محدوده مورد مطالعه، کلان‌شهر تبریز با جمعیتی حدود ۱,۶۴ میلیون نفر و ۳۷۳ هزار نفر کودک صفر تا ۱۸ سال است که در ۱۰ منطقه شهرداری پراکنده‌اند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). تبریز در موقعیت جغرافیایی ۳۸,۰۸ درجه شمالی و ۴۶,۳۹ درجه شرقی، در ارتفاع ۱۳۴۸ تا ۱۵۶۱ متر از سطح دریا قرار دارد. جامعه آماری این بخش از پژوهش شامل کودکان ساکن در مناطق مختلف کلان‌شهر تبریز و خبرگان حوزه طراحی شهری است. در بخش

کیفی، ۱۵ نفر از کودکان به‌صورت هدفمند و از مناطق مختلف شهری با تنوع در طبقات اجتماعی-اقتصادی انتخاب شدند. همچنین مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با خبرگان طراحی شهری و متخصصان شهر دوستدار کودک صورت گرفت تا دیدگاه‌های تخصصی و تجربی آن‌ها در خصوص مولفه‌های شهر دوستدار کودک و نقش طراحی شهری در ارتقای این مولفه‌ها استخراج شود.

مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۱۵ نفر از کودکان در مناطق مختلف تبریز انجام شد. این مصاحبه‌ها شامل سوالات باز درباره احساسات، نیازها، و تجربیات کودکان در تعامل با فضاهای شهری شامل پارک‌ها، زمین‌های بازی، و خیابان‌ها می‌باشد. مصاحبه‌ها در محیط‌های آشنا و راحت برای کودکان مانند مدارس و پارک‌ها و با حضور والدین یا مربیان در صورت نیاز انجام گرفت تا کودکان بتوانند آزادانه نظرات خود را بیان کنند. از ضبط‌کننده‌های صوتی برای ثبت دقیق مصاحبه‌ها استفاده شد. محورهای اصلی مصاحبه شامل تجربه کودکان از فضاهای شهری موجود، احساس ایمنی و راحتی در فضاهای عمومی، نیازها و انتظارات از فضاهای بازی و تفریحی، تعاملات اجتماعی در محیط‌های شهری، و ادراک از مولفه‌های شهر دوستدار کودک بود. نقاشی به‌عنوان ابزار کیفی تکمیلی، به کودکان امکان داد تا تصورات و دیدگاه‌های خود را درباره فضاهای شهری به‌صورت بصری و خلاقانه ابراز کنند. کودکان تشویق شدند تا تصاویری از فضاهای شهری ایده‌آل یا تجربه‌های واقعی خود در پارک‌ها و خیابان‌ها ترسیم کنند. هدف از این ابزار، تحلیل احساسات، نیازها، و اولویت‌های کودکان در طراحی شهری و استخراج داده‌هایی بود که ممکن است در پرسشنامه‌ها یا مصاحبه‌های کلامی به‌طور کامل بیان نشوند.

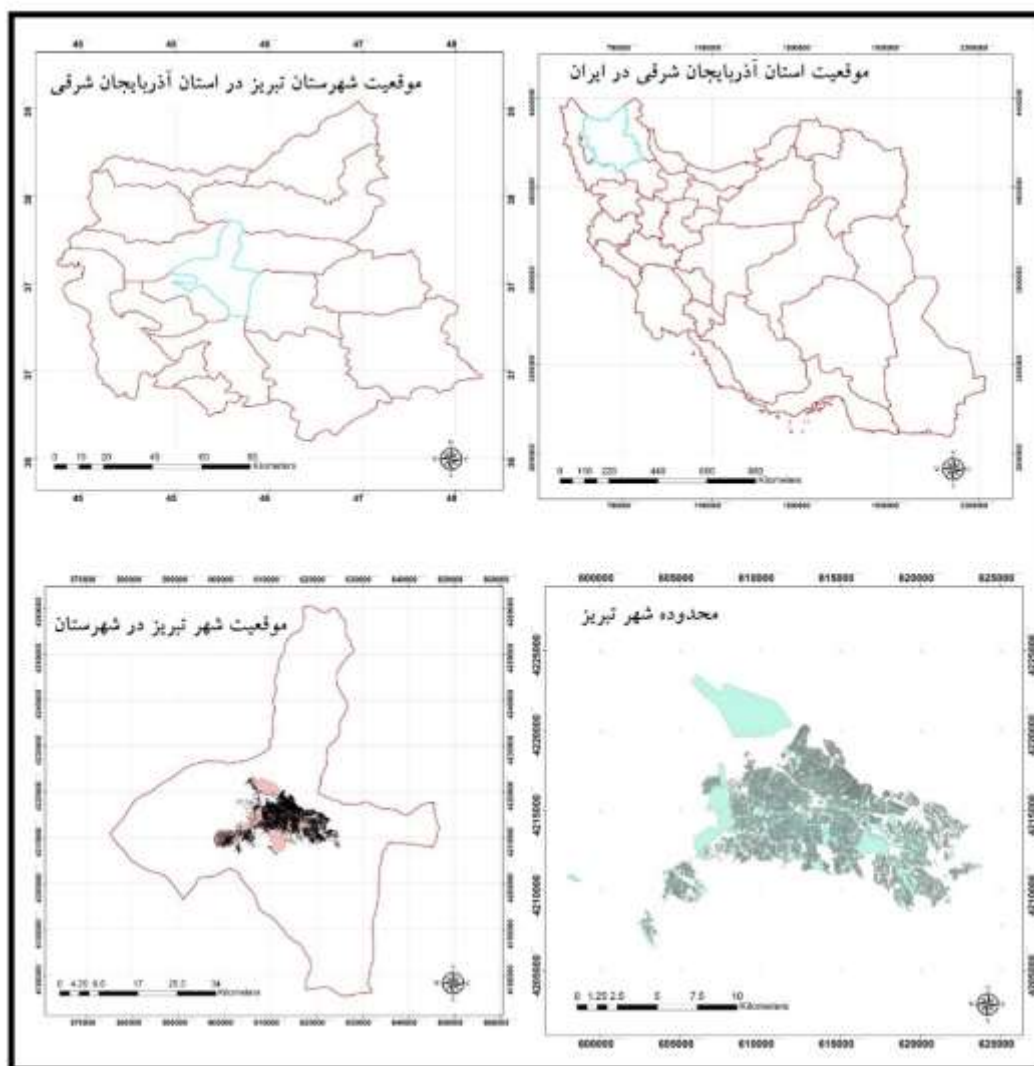
مشاهدات میدانی شامل بازدید از فضاهای شهری مختلف در کلان‌شهر تبریز برای بررسی نحوه استفاده کودکان از فضاهای بازی، پارک‌ها، خیابان‌ها و سایر محیط‌های شهری انجام شد. هدف از این مشاهدات، بررسی مستقیم رفتار و تعاملات کودکان در فضاها و شناسایی نقاط قوت و ضعف این فضاها بود تا بتوان به درک عمیق‌تری از چگونگی استفاده واقعی کودکان از محیط شهری دست یافت. جمع‌آوری داده‌ها از منابع ثانویه شامل مقالات علمی، کتاب‌ها، و گزارش‌های مطالعاتی برای تحلیل مفاهیم نظری و چارچوب‌های موجود در زمینه طراحی شهری و شهرهای دوستدار کودک انجام شد. این مطالعات به تدوین چارچوب نظری پژوهش و شناسایی مولفه‌های کلیدی شهر دوستدار کودک بر

اساس استانداردهای یونیسف و مطالعات داخلی و خارجی کمک کرد.

معرفی محدوده مورد مطالعه

مطالعه موردی این پژوهش کلان‌شهر تبریز می‌باشد که یکی از شهرهای مهم کشور می‌باشد. بر اساس آمار آخرین سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ دارای جمعیتی معادل با جمعیتی

حدود ۱٫۶۴ میلیون نفر بوده است (سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵). کلان‌شهر تبریز، مرکز ثقل سیاسی، اداری و خدماتی شمال‌غرب کشور محسوب می‌شود. شهر تبریز از ۱۰ منطقه شهرداری تشکیل شده است که منطقه ۴ شهرداری متراکم‌ترین و منطقه ۹ که در حال رشد و توسعه است، کم‌تراکم‌ترین منطقه می‌باشد.

شکل ۱. نقشه محدوده مورد مطالعه

یافته‌ها

تحلیل محتوای مصاحبه‌ها

داده‌های حاصل از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی بررسی شدند. فرآیند تحلیل در چهار مرحله انجام گردیده است. ابتدا، فایل‌های صوتی مصاحبه‌ها به متن

تبدیل شدند. سپس، کدگذاری اولیه با استخراج کدهای اولیه از متن مصاحبه‌ها صورت گرفت. در مرحله بعد، کدهای مشابه در مقوله‌های اصلی گروه‌بندی شدند. در نهایت، تحلیل تماتیک برای شناسایی مضامین اصلی مرتبط با نه مولفه شهر دوستدار کودک شامل ایمنی، دسترسی‌پذیری، مشارکت و احساس تعلق، حضور و

تعامل، منظر شهری، کالبد و توده ساختمان‌ها، سبزی‌نگی محیط، اکولوژیکی، و رفاه اجتماعی انجام شد.

جدول ۱. معیارها و شاخص‌های کیفی پژوهش برای مولفه‌های شهر دوستدار کودک

مولفه	شاخص‌های کیفی استخراج‌شده
ایمنی	احساس امنیت در فضاهای بازی، کاهش نگرانی از خطرات ترافیکی، وجود نظارت محیطی
دسترسی‌پذیری	نزدیکی فضاهای بازی به محل سکونت، امکان رفت‌وآمد مستقل کودکان
مشارکت و احساس تعلق	تمایل به مشارکت در طراحی فضاها، حس مالکیت نسبت به محله
حضور و تعامل	فرصت تعامل با سایر کودکان، برگزاری بازی‌های گروهی، تنوع فعالیت‌ها
منظر شهری	ادراک از جذابیت بصری فضاها، علاقه به رنگ‌ها و المان‌های هنری
کالبد و توده ساختمان‌ها	احساس راحتی از مقیاس ساختمان‌ها، ترس از فضاهای محصور
سبزی‌نگی محیط	تمایل به حضور در فضای سبز، تجربه بازی در طبیعت
اکولوژیکی	آگاهی از کیفیت هوا و آلودگی، حساسیت به صدای زیاد (آلودگی صوتی)
رفاه اجتماعی	احساس شادی در فضاهای شهری، کاهش استرس، رشد خلاقیت

تحلیل داده‌های کیفی

مختلف کالبدی و اجتماعی شهر را فراهم کرده و تفاوت‌های منطقه‌ای در کیفیت فضاهای شهری را آشکار می‌سازد. توزیع سنی مصاحبه‌شوندگان نشان می‌دهد گروه ۱۳-۱۵ سال با ۳۳/۳ درصد بیشترین مشارکت را داشته‌اند. این گروه سنی به دلیل قدرت بیان بالاتر و درک عمیق‌تر از فضاهای شهری، داده‌های غنی‌تری برای تحلیل کیفی فراهم کرده‌اند. پراکندگی مناسب در تمام گروه‌های سنی، تنوع دیدگاه‌ها و نیازهای متفاوت کودکان در سنین مختلف را تضمین می‌کند.

جدول ۲. توزیع فراوانی مصاحبه‌شوندگان بر حسب گروه سنی

گروه سنی (سال)	تعداد	درصد
۵-۸	۳	۲۰
۹-۱۲	۴	۲۶/۷
۱۳-۱۵	۵	۳۳/۳
۱۶-۱۸	۳	۲۰
جمع کل	۱۵	۱۰۰

جدول ۳. توزیع فراوانی مصاحبه‌شوندگان بر حسب جنسیت

جنسیت	تعداد	درصد
پسر	۸	۵۳/۳
دختر	۷	۴۶/۷
جمع کل	۱۵	۱۰۰

تحلیل نقاشی‌ها

نقاشی‌های کودکان با استفاده از روش تحلیل محتوای بصری بررسی شدند. در این روش، عناصر تکرارشونده، رنگ‌ها، فرم‌ها، و نمادهای موجود در نقاشی‌ها شناسایی و با مولفه‌های شهر دوستدار کودک تطبیق داده شدند. این تحلیل به درک عمیق‌تری از ادراکات کودکان از فضاهای شهری و انتظارات آن‌ها از محیط ایده‌آل کمک کرد.

اعتبار و روایی یافته‌های کیفی

برای تضمین اعتبار یافته‌های کیفی، از سه روش استفاده شد. اولین روش، سه‌سویه‌سازی داده‌ها بود که در آن از مصاحبه، نقاشی، و مشاهده میدانی به‌طور همزمان استفاده شد تا داده‌ها از منابع مختلف تأیید شوند. روش دوم، بازبینی توسط مشارکت‌کنندگان بود که در آن بخشی از یافته‌ها برای برخی مشارکت‌کنندگان بازخوانی شد تا صحت تفسیرها تأیید گردد. روش سوم، کدگذاری توسط چند محقق بود که در آن کدگذاری‌ها توسط محققان مختلف بررسی شد تا پایایی افزایش یابد.

توزیع جنسیتی متوازن مصاحبه‌شوندگان (پسران ۵۳/۳ درصد و دختران ۴۶/۷ درصد) امکان بررسی تجربیات متفاوت دو جنس از فضاهای شهری را فراهم کرده است. این تعادل به شناسایی نیازهای جنسیتی خاص در طراحی شهری کمک می‌کند و نشان می‌دهد هر دو گروه در فضاهای عمومی حضور فعال دارند.

توزیع جغرافیایی مصاحبه‌شوندگان نشان می‌دهد منطقه ۴ با ۲۰ درصد بیشترین نماینده را داشته است. پراکندگی نسبی در تمام ۱۰ منطقه شهرداری، امکان دریافت تجربیات متنوع از وضعیت‌های

جدول ۴. توزیع فراوانی مصاحبه‌شوندگان بر حسب محل سکونت

منطقه شهرداری	تعداد	درصد
منطقه ۱	۲	۱۳/۳
منطقه ۲	۱	۶/۷
منطقه ۳	۲	۱۳/۳
منطقه ۴	۳	۲۰
منطقه ۵	۱	۶/۷
منطقه ۶	۱	۶/۷
منطقه ۷	۱	۶/۷
منطقه ۸	۱	۶/۷
منطقه ۹	۱	۶/۷
منطقه ۱۰	۲	۱۳/۳
جمع کل	۱۵	۱۰۰

یافته‌های کدگذاری باز

از تحلیل مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۱۵ کودک، ۷۵ کد باز استخراج شد که تجربیات، احساسات و نیازهای کودکان از فضاهای شهری را نشان می‌دهد.

نمونه‌های کدگذاری باز:

- **کد C1:** وقتی به پارک ائل‌گولی می‌رم، سرعت ماشین‌ها خیلی زیاده و هیچ سرعت‌گیری نیست،

یافته‌های کدگذاری محوری

جدول ۵. کدگذاری محوری - تلفیق کدهای باز

کد محوری	مؤلفه اصلی	تعداد کدهای باز مرتبط	نمونه کدهای باز
S1	ایمنی تردد و فضاهای عمومی	S15	ترس از ترافیک سنگین، کمبود روشنایی شبانه، نیاز به سرعت‌گیر
S2	تقویت مشارکت و حس تعلق	S16	پیشنهاد المان‌های خلاقانه، تشویق مشارکت کودکان، بازخورد کودکان
S3	افزایش تعاملات اجتماعی و حضور	S14	کمبود امکانات تعاملی، نقش المان‌های آبی در تعامل، رویدادهای دوره‌ای
S4	بهبود منظر و عناصر سبز	S15	تأثیر رنگ بر شادی، کمبود پوشش گیاهی، نقش هنر در جذابیت
S5	ارتقای رفاه روانی و اکولوژیکی	S15	آلودگی صوتی و استرس، تأثیر نظافت بر رفاه، سیاست ضدآلودگی

یافته‌های کدگذاری انتخابی

جدول ۶. کدگذاری انتخابی - مدل نهایی نظریه داده‌بنیاد

کد انتخابی	مؤلفه‌های کلیدی	کدهای محوری مرتبط
SC1	شرایط علی و پیامدها	S1 + S5
SC2	زمینه‌ای	S2
SC3	مداخله‌گر	S3
SC4	استراتژی	S4

تحلیل نقاشی‌های کودکان

نقاشی‌های کودکان ویژگی‌های فضای شهری ایده‌آل از دیدگاه آن‌ها را نشان می‌دهند. از میان ۱۵ نقاشی جمع‌آوری شده، شش نقاشی کلیدی که مضامین اصلی را بهترین نمایندگی می‌کنند، در اینجا ارائه می‌شوند:

همیشه می‌ترسم تصادف کنم → ترس از ترافیک

سنگین

- **کد C2:** دوست دارم تاب‌های رنگی و دیوارهایی با نقاشی حیوانات اضافه بشه تا پارک مثل دنیای خودم

بشه → پیشنهاد المان‌های خلاقانه

- **کد C13:** با بچه‌های دیگه در پارک باغ‌لر باغی بازی می‌کنم، اما فواره‌ها کمک می‌کنه بیشتر بمونیم → .

نقش المان‌های آبی در تعامل

- **کد C15:** وقتی در فضای باز بازی می‌کنم، احساس آزادی می‌کنم، اما زباله‌ها حالمو خراب می‌کنه → .

تأثیر نظافت بر رفاه روانی

کدهای باز استخراج‌شده، الگوهای تکرارشونده‌ای از نگرانی‌های ایمنی، نیاز به المان‌های خلاق و جذاب، اهمیت نظافت و تأثیر عناصر طبیعی را نشان می‌دهند. این کدها پایه‌ای برای تحلیل‌های عمیق‌تر و شناسایی مضامین اصلی فراهم می‌کنند.

شکل ۲. استفاده از رنگ‌های شاد و توجه به عنصر نشانه‌ای در شهر

را در کودکان تقویت می‌کند. عناصر نشانه‌ای مانند مجسمه‌ها و المان‌های هنری به کودکان کمک می‌کند تا فضا را شناسایی کرده و حس تعلق پیدا کنند (شکل ۲).

این نقاشی تمایل کودکان به محیط‌های رنگارنگ و شاد را نشان می‌دهد. استفاده از رنگ‌های زنده در المان‌های شهری نه تنها جذابیت بصری را افزایش می‌دهد، بلکه حس شادی و امید

شکل ۳. ایجاد محل‌های آ بازی و وسایل تخیلی

عنصر خنک‌کننده‌ای هستند که مدت حضور کودکان را در فضاهای عمومی افزایش می‌دهند (شکل ۳).

حضور المان‌های آبی در نقاشی‌های کودکان بیانگر اهمیت آب به عنوان عنصری جذاب و تعاملی است. آ بازی‌ها نه تنها سرگرمی ایجاد می‌کنند، بلکه در روزهای گرم تابستان تبریز،

شکل ۴. تعبیه الکلتگ، تاب و حضور کمتر اتومبیل در خیابان

حضور پررنگ خودروها. این نشان می‌دهد کودکان به‌خوبی خطرات ترافیکی را درک می‌کنند (شکل ۴).

این نقاشی دو نیاز اساسی کودکان را برجسته می‌کند: اول، وجود وسایل بازی ساده و سنتی که همچنان مورد علاقه کودکان است؛ دوم، نگرانی از ترافیک سنگین و آرزوی فضاهای امن بدون

شکل ۵. توجه به مشکل آلودگی هوا

به اقدامات کاهش آلودگی در تبریز است، زیرا بر کیفیت زندگی روزمره کودکان تأثیر می‌گذارد (شکل ۵).

حضور این موضوع در نقاشی‌های کودکان نشان می‌دهد که آلودگی هوا تا حدی جدی است که حتی کودکان نیز آن را درک و تجربه می‌کنند. این آگاهی زیست‌محیطی نشان‌دهنده نیاز فوری

شکل ۶. توجه به پاکیزگی و وجود حیوانات در محیط شهر

جذب کند و حس مسئولیت‌پذیری را در آن‌ها تقویت نماید(شکل ۶).

تمایل کودکان به محیط‌های تمیز و حضور حیوانات اهلی نشان‌دهنده نیاز آن‌ها به ارتباط با طبیعت است. حیوانات می‌توانند عنصری آموزشی و تعاملی باشند که کودکان را به فضاهای شهری

شکل ۷. استفاده از خط عابر پیاده و تمایل به دوچرخه‌سواری

مضامین اصلی استخراج‌شده از مصاحبه‌ها

مضمون ۱: چالش‌های ایمنی و دسترسی

کودکان به‌طور مکرر به نگرانی‌های ایمنی در فضاهای شهری اشاره کردند. ترافیک سنگین، کمبود سرعت‌گیر، عدم روشنایی مناسب در شب، و فاصله زیاد فضاهای بازی از محل سکونت از مهم‌ترین موانع حضور آزادانه کودکان در فضای شهری بود.

نمونه نقل قول: مسیر پیاده به مدرسه پر از چاله‌ست، بارون که می‌باره لیز می‌خورم و می‌ترسم. (مصاحبه‌شونده ۲)

این مضمون بیانگر شکاف جدی میان نیازهای ایمنی کودکان و واقعیت فضاهای شهری تبریز است. کودکان نه‌تنها از ترافیک سنگین ترس دارند، بلکه کیفیت پایین معابر پیاده نیز حرکت

این نقاشی بیانگر آگاهی کودکان از اهمیت ایمنی و تمایل آن‌ها به حرکت مستقل است. خطوط عابر پیاده و مسیرهای دوچرخه‌نمادی از شهری هستند که به کودکان اجازه می‌دهد بدون وابستگی کامل به بزرگسالان، فضاهای شهری را تجربه کنند. نقاشی‌های کودکان تصور غنی و متنوعی از فضای شهری مطلوب را نشان می‌دهند که ترکیبی از عناصر طبیعی، تکنولوژیکی، هنری و تفریحی است. تمایل به رنگ‌های شاد، حضور آب و طبیعت، امنیت از ترافیک، پاکیزگی محیط و وجود عناصر خیال‌انگیز از مضامین اصلی نقاشی‌هاست. این یافته‌ها نشان می‌دهد کودکان نیاز به فضاهایی دارند که همزمان ایمن، زیبا، پاک و الهام‌بخش باشند (شکل ۷).

آزادانه آن‌ها را محدود می‌کند. این یافته با نابرابری‌های منطقه‌ای همراه است، زیرا کودکان مناطق حاشیه‌ای وضعیت بدتری را گزارش کردند.

مضمون ۲: نیاز به مشارکت و خلاقیت

کودکان تمایل قوی به مشارکت در طراحی فضاهای شهری داشتند و پیشنهادهای خلاقانه‌ای مانند رنگ‌آمیزی دیوارها، نقاشی‌های دیواری، و انتخاب وسایل بازی ارائه دادند.

نمونه نقل قول: پیشنهاد می‌دم کارگاه نقاشی برای طراحی پارک برگزار کنن تا نظر بچه‌ها رو بدونن. (مصاحبه‌شونده ۳)

این مضمون نشان می‌دهد کودکان نه تنها مصرف‌کننده فضاها هستند، بلکه می‌توانند به عنوان شرکای فعال در طراحی شهری نقش ایفا کنند. مشارکت کودکان نه تنها حس مالکیت آن‌ها را تقویت می‌کند، بلکه منجر به طراحی‌های متناسب‌تر با نیازهای واقعی آن‌ها می‌شود. کمبود کانال‌های مشارکتی در حال حاضر فرصتی از دست‌رفته است.

مضمون ۳: اهمیت عناصر طبیعی و بصری

کودکان به طور مداوم به اهمیت فضای سبز، آب، درختان، و رنگ‌های شاد اشاره کردند. این عناصر نه تنها زیبایی بصری را افزایش می‌دهند، بلکه بر آرامش و شادکامی کودکان تأثیر مثبت دارند.

نمونه نقل قول: تنوع درخت‌ها در محله باعث می‌شه بخوام کاوش کنم. (مصاحبه‌شونده ۸)

این مضمون نشان می‌دهد عناصر طبیعی و بصری نقش کلیدی در جذب کودکان به فضاهای شهری دارند. فضای سبز نه تنها فواید زیست‌محیطی دارد، بلکه به عنوان محرک کنجکاوی و اکتشاف کودکان عمل می‌کند. کمبود تنوع گیاهی و المان‌های هنری در برخی مناطق، تجربه کودکان را محدود می‌سازد.

مضمون ۴: تعاملات اجتماعی و حس جامعه

کودکان به اهمیت فضاهایی اشاره کردند که امکان بازی گروهی، تعامل با دوستان، و برگزاری رویدادها را فراهم کنند.

نمونه نقل قول: رویدادهای هفتگی مثل مسابقه دوچرخه تعامل رو زیاد می‌کنه. (مصاحبه‌شونده ۷)

این مضمون اهمیت فضاهای عمومی را به عنوان بستر تعاملات اجتماعی و شکل‌گیری روابط دوستانه برجسته می‌کند. کودکان نیاز به فضاهایی دارند که نه تنها امکان بازی انفرادی را فراهم کنند، بلکه فرصت‌هایی برای فعالیت‌های گروهی و رویدادهای اجتماعی ایجاد نمایند. کمبود نیمکت‌های دایره‌ای و امکانات بازی گروهی، این نیاز را برآورده نمی‌کند.

مضمون ۵: آلودگی و کیفیت محیط

کودکان به آلودگی صوتی، آلودگی هوا، و کیفی محیط به عنوان عوامل مزاحم در استفاده از فضاهای شهری اشاره کردند.

نمونه نقل قول: سر و صدای کارخانه نزدیک محله خوابمو مختل می‌کنه. (مصاحبه‌شونده ۷)

این مضمون بحران زیست‌محیطی در تبریز را از زبان کودکان نشان می‌دهد. آلودگی‌های محیطی نه تنها سلامت جسمی کودکان را تهدید می‌کند، بلکه بر کیفیت تجربه آن‌ها از فضاهای شهری و حتی کیفیت خواب آن‌ها تأثیر منفی می‌گذارد. نزدیکی منابع آلودگی به فضاهای کودکان نیازمند بازنگری جدی در برنامه‌ریزی شهری است.

یافته‌های کیفی این پژوهش نشان می‌دهد که کودکان تبریزی درک عمیقی از نیازهای خود در فضاهای شهری دارند و می‌توانند پیشنهادهای ارزشمندی برای بهبود این فضاها ارائه دهند. مدل نظریه داده‌بنیاد استخراج‌شده، چرخه‌ای از وابستگی‌های متقابل را نشان می‌دهد که در آن ایمنی و رفاه به عنوان پایه، مشارکت به عنوان زمینه، تعامل به عنوان مداخله‌گر، و منظر شهری به عنوان استراتژی عمل می‌کنند. این یافته‌ها ضرورت رویکرد یکپارچه در طراحی شهری را که همزمان به ابعاد کالبدی، اجتماعی، و زیست‌محیطی توجه داشته باشد، برجسته می‌سازد.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف تبیین و تحلیل نقش طراحی شهری در بهبود مولفه‌های شهر دوستدار کودک در کلان‌شهر تبریز انجام شد. یافته‌های حاصل از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته و تحلیل نقاشی‌های کودکان، پنج مضمون اصلی را شناسایی کرد که نشان می‌دهد طراحی شهری نقش محوری در تجربه کودکان از فضاهای شهری ایفا می‌کند. یافته‌های این مطالعه در خصوص چالش‌های ایمنی و دسترسی، با نتایج موسوی و همکاران (۱۴۰۲) در شهر اورمیه و احمدوند و همکاران (۱۴۰۱) در کلان‌شهر اهواز همسو است که ایمنی را به عنوان بالاترین اولویت در شاخص‌های شهر دوستدار کودک شناسایی کردند. همچنین، نگرانی کودکان تبریزی از ترافیک سنگین و کمبود روشنایی، با یافته‌های اعلمی و همکاران (۱۴۰۳) در کلان‌شهرهای تهران و اصفهان همخوانی دارد که نشان می‌دهد این چالش در سطح ملی وجود دارد و نیازمند سیاست‌گذاری جامع است. در سطح بین‌المللی، میکایل و همکاران (۲۰۲۵) نیز در مطالعه خود در محله‌های شهری، به اهمیت ایمنی از منظر کودکان تأکید کردند و نشان دادند که

ادراک کودکان از ایمنی، اغلب با ارزیابی‌های بزرگسالان متفاوت است.

مضمون دوم این پژوهش، یعنی نیاز کودکان به مشارکت در طراحی فضاهای شهری، با رویکردهای مشارکتی پیشنهادی توسط زیباری و همکاران (۱۴۰۰) و طاهری و همکاران (۲۰۲۵) همخوانی دارد. هر دو مطالعه بر ضرورت شنیده شدن صدای کودکان در فرآیندهای برنامه‌ریزی تأکید کردند. در مقیاس جهانی، یانسون و همکاران (۲۰۲۲) و تایی نصرآبادی و همکاران (۲۰۲۱) نیز نشان دادند که مشارکت واقعی کودکان نه تنها حس مالکیت آنان را تقویت می‌کند، بلکه منجر به طراحی‌هایی می‌شود که بهتر با نیازهای واقعی آنان هماهنگ است. با این حال، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که در تبریز، کانال‌های مشارکتی برای کودکان تقریباً وجود ندارد، در حالی که خود کودکان تمایل و ظرفیت بالایی برای ارائه پیشنهادها و خلاقانه دارند. اهمیت عناصر طبیعی و بصری که در مضمون سوم شناسایی شد، با یافته‌های ژانگ و همکاران (۲۰۲۳) مطابقت دارد که نشان دادند تنوع رنگ، وجود عناصر طبیعی و مقیاس مناسب، مدت حضور کودکان را در پارک‌های محله‌ای افزایش می‌دهد. همچنین، تأکید کودکان تبریزی بر سبزیگی محیط، با یافته‌های احمدوند و همکاران (۱۴۰۱) و ویسیا اسماعیل و همکاران (۱۴۰۳) در شهرهای اهواز همسو است که کمبود فضای سبز را به عنوان یکی از موانع اصلی شناسایی کردند. در سطح بین‌المللی، نوگروهو (۲۰۲۱) در مطالعه موردی پارک‌های شهر مالانگ نشان داد که ترکیب عناصر طبیعی با طراحی پایدار می‌تواند نیازهای اکولوژیکی و اجتماعی را به طور همزمان برآورده سازد.

مضمون چهارم مربوط به تعاملات اجتماعی، با تأکید فو و وانگ (۲۰۲۵) بر اهمیت فضاهای تفریحی بیرونی برای تقویت تعاملات کودکان همخوانی دارد. همچنین، پیا و بزبوره (۲۰۲۵) در مرور نظام‌مند خود، طراحی فضاهایی را که امکان بازی گروهی و رویدادهای اجتماعی را فراهم می‌کنند، به عنوان یکی از استراتژی‌های کلیدی برای محله‌های دوستدار کودک شناسایی کردند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که کودکان تبریزی نیز به فضاهایی نیاز دارند که علاوه بر امکان بازی انفرادی، فرصت‌هایی برای فعالیت‌های گروهی فراهم کنند.

مضمون پنجم، یعنی آلودگی و کیفیت محیط، یکی از یافته‌های برجسته این پژوهش است که نشان می‌دهد آلودگی هوا و صوتی در تبریز تا حدی جدی است که حتی کودکان نیز آن را درک و در نقاشی‌های خود بازتاب می‌دهند. این یافته با بحران زیست‌محیطی

مطرح‌شده توسط شهرداری و همکاران (۱۴۰۲) در کلان‌شهر تهران همسو است. در مقیاس جهانی، کوردرو-وینوئرا و همکاران (۲۰۲۳) نیز بر اهمیت پایداری اکولوژیکی به عنوان یکی از ابعاد کلیدی شهر دوستدار کودک تأکید کردند.

مدل نهایی استخراج‌شده از نظریه داده‌بنیاد، روابط پارادایمی میان مولفه‌ها را نشان می‌دهد که در آن ایمنی و رفاه (SC1) به عنوان شرایط علی و پیامدها، مشارکت (SC2) به عنوان زمینه‌ای، تعامل اجتماعی (SC3) به عنوان مداخله‌گر، و منظر شهری (SC4) به عنوان استراتژی عمل می‌کنند. این مدل نشان می‌دهد که برای تحقق شهر دوستدار کودک، نمی‌توان به صورت جداگانه به یک مولفه پرداخت، بلکه نیاز به رویکردی یکپارچه است که همزمان به ابعاد کالبدی، اجتماعی و زیست‌محیطی توجه داشته باشد. این یافته با رویکردهای چندبعدی پیشنهادی توسط کوردرو-وینوئرا و همکاران (۲۰۲۳) و جی و همکاران (۲۰۲۳) همسو است.

از منظر کاربردی، یافته‌های این پژوهش می‌تواند برای برنامه‌ریزان و طراحان شهری در تبریز و سایر کلان‌شهرهای ایران راهنمای عملی باشد. پیشنهادها خاص کودکان مانند افزایش سرعت‌گیرها، بهبود روشنایی شبانه، ایجاد کارگاه‌های مشارکتی با کودکان، استفاده از رنگ‌های شاد و المان‌های هنری، توسعه فضای سبز و عناصر آبی، و کاهش منابع آلودگی، می‌توانند به طور مستقیم در طراحی‌های آینده اعمال شوند. همچنین، مطلبی و همکاران (۱۴۰۰) نشان دادند که بهبود کیفیت فضاهای کودک نه تنها برای خود کودکان، بلکه برای رضایت کلی ساکنان نیز مثبت است.

این پژوهش با محدودیت‌هایی نیز همراه بود. اول، حجم نمونه کیفی (۱۵ کودک) اگرچه برای تحلیل عمیق مناسب است، اما تعمیم یافته‌ها به کل کلان‌شهر تبریز یا سایر شهرها باید با احتیاط صورت گیرد. دوم، این مطالعه تنها بر دیدگاه‌های کودکان متمرکز بود و دیدگاه‌های والدین، معلمان و سایر ذی‌نفعان را به طور مستقیم بررسی نکرد. سوم، محدودیت‌های زمانی و مکانی پژوهش، امکان بررسی تغییرات فصلی یا تفاوت‌های زمانی در استفاده از فضاهای شهری را فراهم نکرد. چهارم، استفاده از نقاشی به عنوان ابزار، اگرچه مزایای زیادی دارد، اما ممکن است تفسیر آن تا حدودی ذهنی باشد.

بر اساس یافته‌های این پژوهش و محدودیت‌های آن، پیشنهادات زیر برای مطالعات آینده ارائه می‌شود. اول، انجام مطالعات مشابه در سایر کلان‌شهرهای ایران برای مقایسه تطبیقی بیشتر. دوم، بررسی دیدگاه‌های والدین، معلمان و طراحان شهری در کنار

دیدگاه‌های کودکان برای درک جامع‌تر. سوم، استفاده از روش‌های ترکیبی (کمی و کیفی) برای تکمیل یافته‌ها و افزایش قابلیت تعمیم‌پذیری. چهارم، بررسی تأثیر مداخلات طراحی شهری بر رفتار و رضایت کودکان از طریق مطالعات پیش و پس از مداخله. پنجم، توجه بیشتر به تفاوت‌های جنسیتی، اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی در نیازهای کودکان از فضاهای شهری.

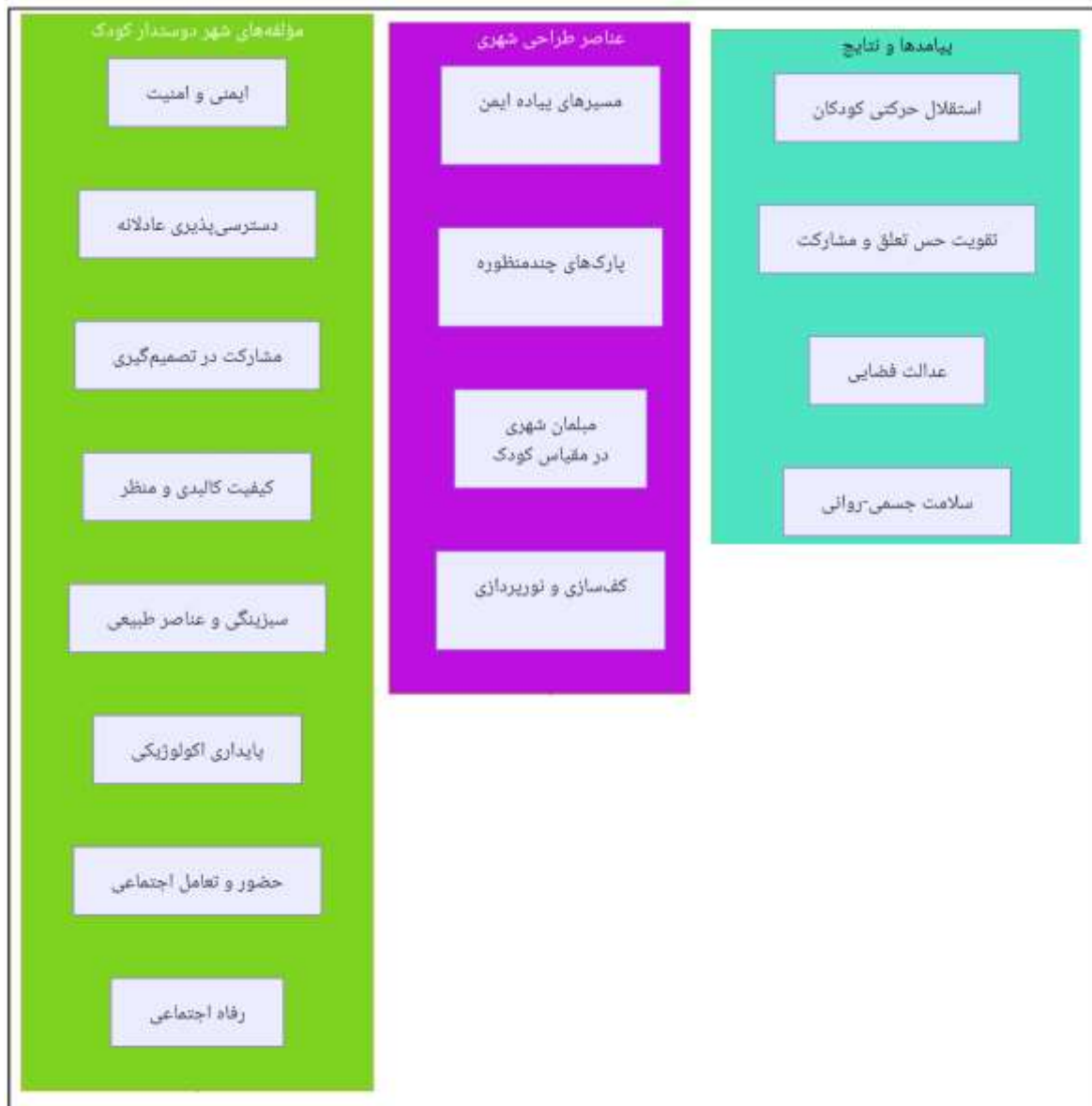
این پژوهش نشان داد که طراحی شهری نقش کلیدی در تحقق مولفه‌های شهر دوستدار کودک ایفا می‌کند و کودکان تیریزی درک عمیقی از نیازهای خود در فضاهای شهری دارند. یافته‌های کیفی حاصل از مصاحبه‌ها و نقاشی‌های کودکان، پنج مضمون اصلی را شناسایی کرد: چالش‌های ایمنی و دسترسی، نیاز به مشارکت و خلاقیت، اهمیت عناصر طبیعی و بصری، تعاملات اجتماعی، و آلودگی محیطی. این مضامین نشان می‌دهند که کودکان نه تنها مصرف‌کنندگان فضاهای شهری هستند، بلکه می‌توانند به عنوان شرکای فعال در طراحی و برنامه‌ریزی شهری نقش ایفا کنند.

مدل نظریه داده‌بنیاد استخراج شده تأکید می‌کند که رویکرد یکپارچه‌ای که همزمان به ایمنی، مشارکت، تعامل اجتماعی، منظر

شهری و پایداری زیست‌محیطی توجه دارد، برای تحقق شهر دوستدار کودک ضروری است. یافته‌های این پژوهش می‌تواند راهنمایی‌های عملی برای برنامه‌ریزان و طراحان شهری در تبریز و سایر شهرهای ایران فراهم آورد تا فضاهایی ایمن، جذاب، پایدار و متناسب با نیازهای واقعی کودکان خلق کنند. تحقق این هدف نیازمند تغییر پارادایم از طراحی برای کودکان به طراحی با کودکان است، که در آن صدای آنان شنیده شده و دیدگاه‌هایشان در فرآیندهای تصمیم‌گیری محترم شمرده شود. نتایج این مطالعه می‌تواند راهنمایی‌های عملی برای برنامه‌ریزان و طراحان شهری در جهت خلق محیط‌های شهری متناسب با نیازهای واقعی کودکان فراهم آورد و به تحقق اهداف توسعه پایدار شهری در ایران کمک نماید. به طور کلی، کودکان درک عمیقی از نیازهای خود دارند. یک رویکرد یکپارچه در طراحی شهری ضروری است که همزمان ایمنی و رفاه (به عنوان پایه)، مشارکت (به عنوان زمینه)، تعامل (به عنوان مداخله‌گر) و منظر شهری (به عنوان استراتژی) را دربرگیرد.

جدول ۷. تحلیل راهبردی شهر دوستدار کودک

مضمون (تم)	یافته اصلی (کد گذاری شده)	نتیجه مدیریتی (پیشنهاد اجرایی)
ایمنی و دسترسی	شکاف عمیق بین ایمنی کالبدی و نیازهای کودک؛ ترافیک سنگین و معابر فرسوده عامل انزوا	ایمن سازی معابر اطراف مدارس و پارک‌ها؛ اولویت‌بندی پیاده‌مداری و نصب تجهیزات آرامسازی ترافیک
مشارکت و خلاقیت	تمایل کودکان به عاملیت در طراحی شهری؛ مغفول ماندن ظرفیت کودکان به عنوان طراحان خرد	ایجاد کانال‌های رسمی مشارکت کودک در مدیریت شهری؛ برگزاری کارگاه‌های طراحی مشارکتی (Co-design)
عناصر طبیعی و بصری	محرك بودن طبیعت برای کنجکاوی و آرامش؛ کمبود المان‌های هنری و فضای سبز متنوع	بازتولید فضاهای شهری با محوریت فضای سبز چندکاربردی و استفاده از رنگ‌های شاد و المان‌های هنری کودکان
تعاملات اجتماعی	نیاز به فضاهای جمعی برای فستیوال‌های دوستانه؛ ضعف مبلمان شهری متناسب با بازی‌های گروهی و بازی های بومی	طراحی فضاهای باز با قابلیت انعطاف پذیری و مبلمان سازی دایره‌ای جهت تقویت روحیه جمعی - مشارکتی و برنامه‌های محله محور
کیفیت محیطی	تهدید سلامت جسمی و روانی به دلیل آلودگی‌های محیطی و صوتی؛ کاهش کیفیت زیست شهری	بازنگری در مکانیابی کاربری‌های آلاینده و ایجاد فیلترهای سبز (کمر بند سبز) جهت کاهش آلودگی در نقاط تجمع کودکان - جلوگیری از تردد ماشین‌های دودزا در سطح شهر

شکل ۱۰. مؤلفه‌ها، عناصر طراحی شهری و نتایج تحقق شهر دوستدار کودک

راهکارها

- ایجاد مناطق کم‌سرعت و خیابان‌های بازی با اجرای طرح وونرف
- توسعه شبکه فضاهای بازی محله‌ای در شعاع ۵۰۰ متری
- شناسایی نقاط فاقد فضای بازی در شعاع ۵۰۰ متری با GIS و ایجاد زمین‌های بازی کوچک
- با توجه به یافته‌های تحقیق، راهکارهای زیر برای تحقق مؤلفه-های شهر دوستدار کودک پیشنهاد می‌شود:
- ایجاد فضاهای بازی کوچک‌مقیاس در محلات حاشیه‌نشین و همچنین در مرکز شهر
- اصلاح پیاده‌راه‌ها و ایمن‌سازی مسیرهای مدرسه در مناطق دارای ترافیک بالا

- محله‌ای متناسب با چهار گروه سنی کودکان در زمین‌های بایر ضروری است.
- راه‌اندازی پلتفرم دیجیتال مشارکت کودکان در تصمیم‌گیری شهری
- طراحی اپلیکیشن گیمیفای‌شده تبریز من برای اشتراک‌گذاری نظرات، نقاشی‌ها و ایده‌های کودکان درباره فضاهای شهری و رفع ضعف آگاهی‌بخشی (۲/۳۸) و تنوع روش‌های مشارکت (۲/۸۱).
- اجرای برنامه جامع کاهش آلودگی صوتی در مناطق پرجمعیت کودک
- با توجه به پایین‌ترین امتیاز آلودگی صوتی (۲/۳۱)، ایجاد دیوارهای سبز، آسفالت صداگیر، محدودیت تردد کامیون‌های سنگین و ایجاد مناطق آرام شهری اطراف مدارس و پارک‌ها ضروری است.
- توسعه باغچه‌های آموزشی کودک‌محور در پارک‌ها و مدارس
- ایجاد باغچه‌های آموزشی کودک‌محور در پارک‌ها و مدارس برای کاشت، نگهداری و برداشت گیاهان توسط کودکان و رفع ضعف شاخص باغچه‌های آموزشی (۲/۴۷) با همکاری سازمان پارک‌ها.
- طراحی و اجرای مسیرهای کودک ایمن به مدارس و پارک‌ها

References

- Ahmadvand, M. , Soltani, Z. and goodarzi, M. (2022). Analyzing the child friendly city indicators in Ahvaz metropolis. *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*, 10(3), 63-84. doi: 10.22059/jurbangeo.2022.339123.1662 (In Persian).
- Alami, R., Tavakolinia, J. & Mohammadian, H. (2022). Comparative analysis of Iranian cities with emphasis on child-friendly city Case study: metropolises of Tehran and Isfahan, *Journal of Geographic Space Management*, 13 (4), 103-118. 10.30488/gps.2024.430897.3704 (In Persian).
- Azar, Ali. (2023). The role of parks in improving the social indicators - the health of citizens, emphasizing the repulsive factors of residential environments and the attractiveness of green spaces; A case study of regional parks in Tabriz, *Urban Planning Geography Research*, volume 11, number 1, pp. 1-29, Doi: 10.22059/jurbangeo.2023.355510.1797 . (in Persian).
- Cordero-Vinueza, V. A., Niekerk, F. F., & van Dijk, T. T. (2023). Making child-friendly cities: A socio-spatial literature review, *Cities*, 137, 104248. DOI:10.1016/j.cities.2023.104248
- D'Amico, A. (2024). Examples of good experiences for child-friendly cities. Comparison of sustainable practices in Italy and around the world. *TeMA-Journal of Land Use, Mobility and Environment*, 143-155. DOI:10.6093/1970-9870/10886.
- Fang, K., Azizan, S. A., & Huang, H. (2024). GIS-based intelligent planning approach of child-friendly pedestrian pathway to promote a child-friendly city, *Scientific reports*, 14(1), 8139. DOI:10.1038/s41598-024-58712-5
- Fasihi, H. , Parizadi, T. and Azadi Bakhshayesh, S. (2024). The Approach of Right to the City in Child-Friendly Neighborhoods: the case study of Khajeh Nezamolkolk Neighborhood in Tehran. *Sustainable city*, 7(2), 95-112. doi: 10.22034/jsc.2024.429186.1750. (In Persian).

- Fu, Y., & Wang, S. (2025). Constructing an evaluation framework for child-friendly city: a case study of outdoor recreation spaces in Shenyang City, China, *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 1-22. DOI:10.1080/13467581.2025.2467250
- Jansson, M., Herbert, E., Zalar, A., & Johansson, M. (2022). Child-friendly environments—what, how and by whom? *Sustainability*, 14(8), 4852.
- Ji, X., Yang, Y., & Tang, J. (2023, July). The study of sustainable design for child-friendly urban public spaces, *In International Conference on Human-Computer Interaction* (pp. 369-379). Cham: Springer Nature Switzerland.
- Hosseinia, S. A., and Khoshaby, N. (1403). Application of child-friendly city indicators in neighborhood design to eliminate segregation (case study: West Sheikh Tusi neighborhood, District 10, Isfahan Municipality), *Sustainable Place Research*, 1(1), 98–113 .DOI: 10.30486/RSP.2024.1127425 (In Persian).
- Katsavounidou, G., & Sousa, S. (2024). Reimagining Urban Spaces for Children: Insights and Future Directions, *Urban Planning*, 9. DOI:10.17645/up.9434
- Malone, K. (2017). Child Friendly Cities: A model of planning for sustainable development, 1st Edition, *In Designing Cities with Children and Young People* , Routledge.
- Michail, N., Ozbil Torun, A., & Parnell, R. (2025). Towards child-friendly and walkable cities: Children's insights on neighbourhood design. *Cities & Health*, 1-20. DOI:10.1080/23748834.2025.2494880
- Mohammadi Rasti, A., Azar, A., Hosseinzadeh Dalir, K. (2025). Evaluating the indicators of sustainable urban development and examining their effectiveness in achieving the goals of recreating the case study: Hamedan, *Journal of Geographic Space Management*, Volume 15, Number 1, pp. 123-101. DOI: 10.30488/GPS.2023.379759.3609 2), (In Persian).
- Motalebi, g., Zarghami, E., Bagheri,H. (2021). Components related to citizen satisfaction through the development of child-friendly environments, *Scientific Quarterly Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 9 (3), 133-146. ۱۰۷۳۰۴۷۳ /ee.2021.37197.1735 (In Persian).
- Mousavi, M., Jahangirzadeh, J., Bayramzadeh, N., Omidvarfar, S. Kamel Nia, R. (2023). An analysis of the prioritization of the indicators of a child-friendly city (Case study: 5 areas of Urmia), *Urban social geography*, 10 (1), 143-160. 10.22103/JUSG.2023.2093 (In Persian).
- Nugroho, A. M. (2021, November). A child-friendly design for sustainable urban environment: A case study of malang city parks. In IOP Conference Series, *Earth and Environmental Science* (Vol. 881, No. 1, p. 012060). IOP Publishing.
- Perez-del-Pulgar, C., Anguelovski, I., & Connolly, J. J. (2024). Child-friendly urban practices as emergent place-based neoliberal subjectivation? *Urban Studies*, 61(12), 2349-2369. DOI:10.1177/00420980241235781
- Pia, N. A., & Bezboruah, K. (2025). Urban design strategies for creating child-friendly neighborhoods: A systematic literature review. *Cities*, 162, 105919.
- Powell, R. (2024). Child-Friendly Cities and Communities: opportunities and challenges, *Children's Geographies*, 22(5), 716-729. DOI:10.1080/14733285.2024.2353746

- Shahmiri, N. , Zaeimdar, M. , moogouei, ., R. and Malmasi, S. (2023). Presenting a Safe Urban Environment Management and Planning Model using Child-Friendly City Approach (Case Study: Tehran Metropolis), *Geography and Urban Space Development*, 10(2), 113-131. doi: 10.22067/jgusd.2022.76980.1202. (In Persian).
- Taheri, S., Shabani, A., & Shaabani Sichani, N. (2025). Enhancing children's participation in creating child-friendly cities in Iran, *barriers and solutions. Health Education*, 125(3), 316-332. DOI:10.1108/HE-08-2024-0092
- Tayefi Nasrabadi, M., García, E. H., & Pourzakarya, M. (2021). Let children plan neighborhoods for a sustainable future: a sustainable child-friendly city approach. *Local Environment*, 26(2), 198-215. DOI:10.1080/13549839.2021.1884668
- Visia Ismail, H. Siah Goli, M., Daman Bagh, S. (2024). An analysis of the indicators of child-friendly city with emphasis on children's sports spaces (Case study: Ahvaz city), *Journal of Geography and Regional Development*, Volume 22, Number 3, 389-361. <https://doi.org/10.22067/jgrd.2024.89468.1464,-doi.org/10.22067/jgrd.2025.93158.1551> (In Persian).
- Zhang, L., Xu, X., & Guo, Y. (2023). The impact of a child-friendly design on children's activities in urban community pocket parks. *Sustainability*, 15(13), 10073. DOI:10.3390/su151310073
- Ziari, K., Sarraf, M., Poor Ahmad, P., Farhoudi, R. (2021). Explaining the principles of a child-friendly city with the approach of promoting the urban environment by Delphi method and its application in District 2 of Tehran, *Geographical Research*, 140(36), 174-189. DOI: 10.29252/geores.36.2.173, (In Persian)

آملانه به انتشار